

OPĆI PODATCI			
IME I PREZIME		DINA DŽINDO JAŠAREVIĆ	
Naziv studija		Poslijediplomski sveučilišni studij Književnost i kulturni identitet	
Matični broj		97	
Naslov doktorske disertacije	Jezik rada	hrvatski	
	hrv.	LITERARIZACIJA KRIVNJE U NJEMAČKIM/AUSTRIJSKIM ROMANIMA PORATNE GENERACIJE na primjeru Bernharda Schlinka <i>Žena kojoj sam čitao</i> , Hansa-Ulricha Treichela <i>Izgubljeni</i> , Marcela Beyera <i>Leteće lisice</i> i Christopa Ransmayra <i>Morbus Kitahara</i>	
	eng.	The Narrativization of Guilt in German / Austrian Novels of the Post-World War II Generation (Bernhard Schlink's <i>The Reader</i> , Hans-Ulrich Treichel's <i>The Prodigal</i> , Marcel Beyer's <i>Flughunde</i> , and Christoph Ransmayr's <i>Morbus Kitahara</i>)	
Područje / polje / grana		humanističke znanosti / filologija / teorija i povijest književnosti	
Mentor 1 titula, ime i prezime		prof. dr. sc. Josip Babić, profesor u miru	
Mentor 2 titula, ime i prezime			
Povjerenstvo za ocjenu doktorske disertacije	titula, ime i prezime	ustanova	e-pošta
	1. prof. dr. sc. Vlado Obad, prof. u miru, predsjednik povjerenstva		vlado.obad@os.t-com.hr
	2. prof. dr. sc. Josip Babić, prof. u miru, mentor, član		babijosip7@gmail.com
	3. izv. prof. dr. sc. Svjetlan Lacko Vidulić, član	Filozofski fakultet u Zagrebu	svidulic@ffzg.hr
Datum imenovanja povjerenstva	Fakultetsko vijeće Filozofskog fakulteta u Osijeku, 26. studenoga 2014.		
OCJENA DOKTORSKE DISERTACIJE			
<p>Doktorandica Dina Džindo Jašarević analizira u svojoj disertaciji književne realizacije osjećaja krivnje, jednog od veoma važnih segmenata u procesu formiranja političke i kulturne javnosti, ali i individualne i kolektivne svijesti poratnih generacija Nijemaca i Austrijanaca. Četiri izabrana autora, odnosno romana, pri tome služe kao paradigma za četiri različite mogućnosti literarnog uobličavanja krivnje, po autoričinu mišljenju signifikantne za generaciju autora rođenu poslije završetka rata 1945. godine.</p> <p>Rad je strukturiran u devet poglavlja, s uvodom, rezimeom i bibliografijom i ima 228 stranica, od toga 203 stranice otpada na sam tekst disertacije, 15 stranica na bibliografiju, a ostatak na engleski i hrvatski sažetak, životopis kandidatkinje, spisak tablica i ilustracija, ključne riječi i sadržaj.</p> <p>Naslovi poglavlja teorijskog dijela rada markiraju pojedine aspekte istraživane problematike: 1. Pojam krivnje,</p>			

2. Psihoanalitički pristupi, 3. Pojam generacije, 4. Od individualnih do kolektivnih konstrukcija prošlosti, 5. Tko se sjeća i kako se sjeća – pitanje počinitelja i žrtava. U analitičkom dijelu rada poglavlja nose u naslovu iskaze koji po shvaćanju D. Džindo Jašarević najbolje određuju tekstove izabranih romana: 6. »Ali osuditi i kazniti nekolicinu njih, a da mi, generacija koja je došla poslije, samo zanijemimo od užasa, stida i krivnje – zar je to bit svega?« (B. Schlink, *Žena kojoj sam čitao*), 7. »Od dana moga rođenja vladao je u obitelji osjećaj krivnje i stida, a da nisam znao zbog čega« (H. U. Treichel, *Izgubljeni*), 8. »(...) morate sebi tačno da utuvite: najpreči zadatak je da sad naučite da govorite kao žrtva« (M. Beyer, *Leteće lisice*), 9. »(...) tada su deca Mora, čak i u posljednjem selu na jezeru morala da shvate da prošlost dugo još neće proći« (Ransmayr, *Morbus Kitahara*). Pada u oči da kandidatkinja koristi i hrvatske i srpske prijevode tekstova, jer očito do svih hrvatskih nije uspjela doći; povjerenstvo sugerira da se za konačnu verziju rada ovo ispravi.

U uvodnom dijelu D. Džindo Jašarević daje pregled najrelevantnijih književnopovijesnih, socioloških i psiholoških istraživanja o problematici njemačkog odnosa prema nacionalsocijalističkoj prošlosti, s posebnim osvrtom na odnos prema pitanju krivnje i njezinu prikazivanju u književnim ostvarenjima, argumentirajući pri tome i svoje opredjeljenje za četiri autora, odnosno četiri romana spomenuta u naslovu disertacije.

U prvom odjeljku kandidatkinja rezimira rezultate istraživanja krivnje (Karl Jaspers, Alexander i Margarete Mitscherlich, Ralf Giordano), izdvajajući ključne njemačke diskusije o tom pitanju nakon Drugoga svjetskog rata, markirajući pri tome prijelomne momente i analizirajući relevantne spoznaje (polemika između Martina Walsera i Ignatza Bubisa, diskusije o knjizi Danijela Goldhagena *Hitler i njegovi voljni izvršitelji*, izložba o zločinima Wehrmachta).

Drugi odjeljak posvećen je razmatranju psihoanalitičkih pokušaja analize i definiranja krivnje, njezinu »transgeneracijskom« prenošenju kroz nekoliko naraštaja nakon završetka Drugoga svjetskog rata, a treći se fokusira na opis triju različitih poslijeratnih generacija njemačkih građana i njihov odnos prema krivnji.

U četvrtom se odjeljku razmatraju individualne i kolektivne »konstrukcije« povijesti, odnosno, polazeći od poznatih studija Jana i Aleide Assmann analiziraju različite vrste »pamćenja« (od individualnoga i kolektivnoga, do socijalnoga i kulturalnog).

I u petom poglavlju promišlja se problematika sjećanja i krivnje, polazeći od teza Reinharta Kossellecka u članku *Oblici i tradicije negativnog pamćenja (Formen und Traditionen des negativen Gedächtnisses)* i već spominjane Aleide Assmann iznesene u studiji *Duga sjenka prošlosti. Kultura sjećanja i politička povijest (Der lange Schatten der Vergangenheit. Erinnerungskultur und Geschichtspolitik)*, koji prate procese stvaranja i prenošenja osjećaja krivnje i traumatiziranja kako na strani žrtve tako i kod potomstva počinitelja.

Analizu romana *Žena kojoj sam čitao (Der Vorleser)* D. Džindo Jašarević započinje kratkim prikazom situacije u Njemačkoj 1967/68, kada generacija kojoj je pripadao i sam autor Bernard Schlink prvi put radikalno (u protestima i demonstracijama) artikulira svoju pobunu protiv političkoga i ekonomskog sustava, protiv prešutkivanja upletenosti u zločine prošlosti i lažnog morala svojih roditelja, socijalne nepravde, rata u Vijetnamu. Iz takvoga konteksta, a na to upućuje i citat iz romana na početku poglavlja, Schlink literarnim sredstvima, preko priče protagonista o poslijeratnoj ljubavi između njemačkog mladića u pubertetu i dvadesetak godina starije bivše čuvarice u logoru Auschwitz, tematizira nepriznatu i neokajanu krivnju i njezine posljedice, kako na strani stvarnih počinitelja tako i kod njihovih potomaka i ljudi oko njih. Naime, ljubavna veza sa ženom za koju poslije doznaje da je sukrivac za smrt stotina logorašica za mladog protagonista postaje traumatično iskustvo, a za ženu početak spoznaje o vlastitoj krivnji i nemogućnosti suočavanja s njom – osim u samoubojstvu. Roman međutim više govori o traumatičnoj (samo)spoznaji protagonista da je prva i jedina velika ljubav njegova života bila zločinka (u tom smislu ni prijevod romana nije baš najprecizniji, jer u prvi plan stavlja lik žene, a ne glavnog »junaka«, »čitača«). Schlinkov bestseler pokazao se zahvalnim za analizu jer se tu radi o nekoj vrsti fiktivne autobiografije pripadnika treće generacije, dakle »unuka«, i istodobno vrhunskoga pravnog stručnjaka, koji pokušava i s te strane shvatiti traumu krivnje. D. Džindo Jašarević zapaža kako se u literarnim tekstovima kao što je taj roman očitavaju mehanizmi preko kojih svijest o neprocesuiranim i neokajanim zločinima djedova i očeva, prebrzo i nekritički integriranih u poslijeratno društvo, osjećaj krivnje

prenose na sinove i unuke. Isto tako pokazuje kako roman tematizira zastrašujuću spoznaju o banalnosti zla, ali i o isto tako zastrašujućoj mogućnosti paralelnoga ili istodobnog egzistiranja čovjekove sposobnosti da voli i da ubija, a iz uloge zločinca prelazi u ulogu žrtve i obratno.

Nove perspektive u literarizaciji traumatičnih sjećanja na blisku njemačku prošlost otkriva i analiza pripovijetke *Izgubljeni (Der Verlorene)* Ulricha Treichela u kojoj se govori o žrtvama i patnji na njemačkoj strani, među njemačkim izbjeglicama i prognanicima, temi koja je, kao i u slučaju civilnih žrtava savezničkih bombardiranja, dugo bila tabuizirana, ne samo u književnosti. D. Džindo Jašarević citatom u naslovu poglavlja naglašava temu: naoko bezrazložni osjećaj krivnje i stida kod čitave obitelji njemačkih prognanika iz tzv. istočnih provincija. Kao neku vrstu uvoda u analizu same pripovijetke kandidatkinja potom razmatra dva primjera drukčijeg, a ipak sličnog tematiziranja patnje i krivnje na njemačkoj strani: esej W. G. Sebald *Zračni rat i književnost* i pripovijetku *Račjim korakom* G. Grassa. Ističući kako se i u toj priči o obitelji koja je prilikom bijega ostala bez starijeg sina, ispričanoj iz perspektive mlađeg brata, kao i u prethodnom slučaju, djelomično radi i o literarizaciji autobiografskih iskustava, D. Džindo Jašarević u analizi pokazuje nijansiranje krivnje kod pojedinih protagonista (oca, majke te sina pripovjedača) te proces tzv. »introjekcije«, odnosno u ovom slučaju prenošenja roditeljskih trauma na dijete.

Analizu trećeg teksta, *Letećih lisica* Marcela Beyera, D. Džindo Jašarević započinje prikazom procesa rekonstrukcije nacionalsocijalističke prošlosti u sjećanjima »treće generacije«, dakle unuka aktivnih sudionika događaja 1933–1945. U tom kontekstu već na početku naglašava Breyerova nastojanja da nađe literarni izraz za procese rekonstruiranja sjećanja i za žrtve i za počinitelje, da svojom pričom uhvati i izrazi ono neuhvatljivo i neshvatljivo, strahotu što se događala u tom vremenu. Otuda prema njezinu mišljenju Breyer u liku protagonista Hermanna Karnaua kombinira figuru stvarnog stražara i snimatelja iz Hitlerova bunkera i fiktivnog inženjera akustike, fanatika oduševljenog fenomenom zvuka koji je nacionalsocijalizam, njegova protagonista i njihove zločine snimio na ploče i vrpce (od zvukova umirućih u koncentracijskom logoru i na Istočnoj fronti, do šumova koji nastaju kad Joseph i Magda Goebels u bunkeru ubijaju svoju djecu). Znanstveni fanatizam lišen empatije i samokritičkog promišljanja protagonista vodi ka smrtonosnim eksperimentima na glasovnim aparatima živih ljudi. Kandidatkinja uočava da je u liku Karnaua pisac dao figuru Nijemca koji nije nacionalsocijalist po uvjerenju, ni član stranke, već idealno objektivni i struci posvećeni znanstvenik, i kao takav postaje zločinac, a poslije rata, po preporuci jednog od svojih šefova, kao i mnogi drugi, navlači masku žrtve. Iz takve perspektive, bez kritičkog promišljanja i kajanja, on se devedesetih godina prisjeća svoje prošlosti. I ovdje se, zapaža kandidatkinja, ne radi o kuriozitetu i izuzetku, nego o višestruko simboličnoj figuri u kojoj se reflektira čitava generacija aktivnih i pasivnih suvremenika/sudionika nacionalsocijalizma.

Jednako radikalno, odnosno drastično, sa zločinstvom i krivnjom te moralnom indiferentnošću svojih sunarodnjaka suočava se, kako zapaža D. Džindo Jašarević, Ch. Ransmayr u romanu *Morbus Kitahara*. Neka vrsta sljepila signalizira se već samim naslovom (*Retinopathia centralis serosa* – središnja serozna retinopatija), što je istodobna je i metafora za »slijepu mrlju« čitave nacije koja ne vidi ni svoje pogreške ni tuđu patnju. Analizirajući tu priču s elementima science fiction žanra, o fiktivnoj varijaciji ideje američkoga ratnog ministra financija Henrija Morgenthaua da se Njemačka nakon rata industrijski potpuno uništi i pretvori u agrarnu zemlju, D. Džindo Jašarević posebno ističe temu konfrontacije poratne generacije s počiniteljima i žrtvama, ali i apsurdnost i grotesknost pokušaja pobjedničke strane da stanovnike fiktivne provincije Moor »nauče pameti«, odnosno kazne ih i preodgoje, tako što ih tjeraju da rade u kamenolomu. U analizi likova troje protagonista romana, preživjelog logoraša Ambrasa, te »djece rata«, Lily (kćerke nacističkog zločinca) i Beringa (sina nacističkog vojnika) naglašava tragičnu sudbinu preživjelih žrtava nacionalsocijalizma. Apsurd i pesimizam izbijaju, zapaža se, i iz odluke pobjednika da strojeve i troje protagonista preseli u Brazil u novi kamenolom, a u starom kraju izgradi poligon za obuku vojnika za nove ratove, kao i iz rješenja sudbine dvojice protagonista romana, koji na apsurdan način ginu u svom novom domicilu, povukavši jedan drugoga u smrt.

Jednim dijelom, posebno u rezimeu, nedostaje preciziranje i razlikovanje literarnih postupaka četiriju autora; umjesto toga naglašavaju se idejni stavovi likova odnosno autora. Osim toga u rezimeu su izostali zaključci koji bi povezali teorijske spoznaje izložene u uvodnom dijelu rada (psihološki, psihoanalitički i društvenopovijesni pristup kategoriji krivnje) s jedne strane i pojedinačne, solidne analize odabranih romana s druge strane. Tako

je izostao i sumarni osvrt na poziciju i domete odabranih romana u razvoju kulture sjećanja u Njemačkoj i Austriji.

Kandidatkinja je u radu pokazala dobro poznavanje kako suvremenih njemačkih rasprava o problemu nacionalsocijalizma i njegovih zločina te odnosu različitih generacija Nijemaca prema tom problemu, tako i književnih djela u kojima ta problematika zauzima značajno mjesto. Primjerenim se može označiti i njezin izbor autora i djela za analizu problema literarizacije krivnje. U svojim analizama pokazala je dobro poznavanje književnopovijesnog konteksta i adekvatnu senzibilnost u interpretaciji književnih aspekata odabranih prozaičkih tekstova. Usprkos spomenutim manjkavostima, na koje će povjerenstvo dodatno ukazati prilikom usmene obrane rada, disertacija D. Džindo Jašarević predstavlja značajan doprinos proučavanju problematike književnog suočavanja s prošlošću u Njemačkoj i Austriji. Ujedno ona može biti poticaj i osnova za slična istraživanja u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini.

Mišljenje i prijedlog

Povjerenstvo smatra da rad Dine Džindo Jašarević *Literarizacija krivnje u njemačkim/austrijskim romanima poratne generacije na primjeru Bernharda Schlinka Žena kojoj sam čitao, Hansa-Ulricha Treichela Izgubljeni, Marcela Beyera Leteće lisice i Christoha Ransmayra Morbus* Kitahara ispunjava uvjete za doktorsku disertaciju te predlaže Fakultetskom vijeću da je prihvati i odredi datum usmene obrane.

Prijedlog povjerenstva za obranu doktorske disertacije (3 člana + 2 zamjenika)	titula, ime i prezime	ustanova	e-pošta
	1. prof. dr. sc. Vlado Obad, profesor u miru, predsjednik povjerenstva		vlado.obad@os.t.com.hr
	2. prof. dr. sc. Josip Babić, profesor u miru		babijosip7@gmail.com
	3. izv. prof. dr. sc. Svjetlan Lacko Vidulić	Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu	svidulic@ffzg.hr
	4. prof. dr. sc. Željko Uvanović	Filozofski fakultet Osijek	zuvanovic@ffos.hr
	5. doc.dr.sc. Tihomir Engler	Filozofski fakultet Osijek	tengler@ffos.hr
Prijedlog datuma, vremena i mjesta obrane doktorske disertacije	datum	vrijeme	mjesto
Povjerenstvo za ocjenu doktorske disertacije	titula, ime i prezime		potpis
	1. prof. dr. sc. Vlado Obad, profesor u miru, predsjednik povjerenstva		
	2. prof. dr. sc. Josip Babić, profesor u miru, mentor, član		
	3. izv. prof. dr. sc. Svjetlan Lacko Vidulić, član		
Napomena			
Mjesto i datum	Osijek, 11. veljače 2015.		

Molimo Vas da ispunjeni Obrazac 3 pošaljete u elektroničkom i u tiskanom obliku – potpisano referentu za doktorski studij u Uredu za studentska pitanja